

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТТИНИН АДАМ УКУКТАРЫН ЖӨНГӨ САЛУУ БОЮНЧА ЫЙГАРЫМ УКУКТАРЫ

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 64-ст. 10(4)-п. ыйгарым кылуу – президенттин жалгыз прерогативасы болуп саналат – деп белгиленет. Кыргыз Республикасында ыйгарым кылуу укугу – жазанын бардык түрүнө таралат. Буга өлүм жазасы да кирет, аны өкмөт башчысы жеке өзү жүзөгө ашырат. Албетте ал бул маселе боюнча консультация сурашы мүмкүн, бирок ал президентти эч нерсеге милдеттүү кылбайт. Бул укук чоң мааниге ээ, соттолгон адамдын президентке кайрылуусу анын конституциялык укугу болуу саналат, башкача айтканда, сот белгилеген жана күчүнө кирген кылмыш үчүн чараны өзгөртүүнүн акыркы шансы.

Ыйгарым кылуунун маселелерин алдын ала кароо үчүн 1995-ж. 13-апрелинен тартып Кыргыз Республикасынын Президенттинин Жарлыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Президенттинин алдында ыйгарым кылуу укугу боюнча Комиссия түзүлгөн¹.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында баары үчүн тең болуп саналган жалпы жарандык бекитилген: “с 8. Конституция 2010”. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 64-бер. 7-п. “Президент Кыргыз Республикасынын жарандыгына кабыл алуу жана жарандыгынан чыгаруу маселелерин чечет” деп айтылган.

Жарандыкты жоготуу жана алуу тартиби жана негиздери “Кыргыз Республикасынын жарандыгы тууралуу” мыйзамында бекитилген.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 19-бер. 2-п.: “Кыргыз Республикасы эл аралык милдеттенмелерге ылайык чет өлкө жарандарына жана жарандыгы жок адамдарга саясий жүйөлөр боюнча куугунтукталганда, ошондой эле адам укуктары менен эркиндиктери бузулган учурларда башкаларга берет” – деп айтылган. Саясий башкалар – бул жарандыгы жок адамга же өзүнүн өлкөсүндө саясий жүйөлөр боюнча куугунтукталган чет элдик адамга жашоо укугун берүү. Кыргыз Республикасынын Президентинин жарандыгы жок адамга, же чет элдикке саясий башкалар берүүсү – мындай адам Кыргыз Республикасынын кире алат, биздин өлкөдө жашайт жана кылмышкер катары башка өлкөгө берилбейт – дегенди билдирет.

Мамлекеттик сыйлыктар жана ардак наамдар – бул Мекенди коргоо жана башка коомдук жашоодо, искусстводо, маданиятта, илимде, экономикадагы эмгектери үчүн мамлекеттин сыйлактарынын эң жогорку формасы.

Кыргыз Республикасынын Президенттинин өзүнүн ыйгарым укуктарын ишке ашыруу сферасындагы актылары.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 65-ст. ылайык, Кыргыз Республикасынын аймагында буйруктарды жана жарлыктарды кабыл алуу аркылуу, аларды аткаруу үчүн өзүнүн ыйгарым укуктарын ишке ашырат. Мында Кыргыз Республикасынын Президенти өзүнүн ыйгарым укуктарын президенттик жарлыктарды жана буйруктарды аткарууда кабыл алган укуктук актылар тууралуу кеп болот.

Жарлык – бул укуктук акт, ал физикалык жана юридикалык жактарга, мамлекеттик органдарга, уюмдарга тиешелүү. Жарлык – бул нормативдик акт, ал укуктук мүнөздө да болот, демек, нормативдик мааниси жок болот. Нормативдик эмес маанидеги Жарлыктар мисалы, тиги же бул жакты белгилүү бир кызматка дайындоодо, же аткаруу бийликтин системасындагы борбордук структураладын жетекчилерин кызматтан бошотууда,

¹Кыргыз Республикасынын Конституциясы. - Эркин тоо гезити. - 2010. 29.06.

мамлекеттик сыйлыктарды берүүдө, атайын наамдарды, чиндерди, рангдарды Кыргыз Республикасынын ардактуу наамдарын берүүдө, жарандык жөнүндө же ырайымдык кылуу жөнүндө болгондо чыгарылат.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктарынын тизмеси, сыйлоонун тартиби жана негиздери 1996-ж. 16-апрелинен тартып Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктарын ыйгаруу жөнүндө мыйзамында жана 1996-ж. 6-июлунан тартып “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктары жөнүндө” мыйзамында аныкталган.

Буйрук – жеке, уюштуруучу мүнөздөгү акт, ал оперативдик, уюштуруучулук жана кадрдык маселелерге тиешелүү ошондой эле президенттин администрациясынын иштөө маселелери боюнча президенттин чечими менен кабыл алынуучу акт.

Кыргыз Республикасынын Жарлыктары жана буйруктары аткарылышы үчүн кээ бир чет өлкөлөрдө болгондой Кыргыз Республикасынын Премьер-министрлеринин, кошумча колунун кереги жок. (мисалы, Францияда).

Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктары жана буйруктары республикаларынын аймагында аткарылышы керек. Кыргыз Республикасынын Президентинин нормативдик жарлыктары жана буйруктарынын Конституцияга жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык келиши тууралуу маселе, зарыл болгон учурда Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасында чечилет².

Кыргыз Республикасынын Президентинин укуктук актыларын, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешинде бекитүүгө болбойт. Аскердик абал киргизүү тууралуу жана бүт аймактарда, же Кыргыз Республикасынын кээ бир жерлеринде өзгөчө абал киргизүү жөнүндөгү Президентин – жарлыктары гана бул кабыл алынган чечимдерди токтоосуз Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенештин кароосуна киргизилет. Кыргыз Республикасынын Президентинин жаклыктарынын мааниси жана салмагы Кыргыз Республикасынын чыгармачылык ишкердүүлүгүндө абдан жогорулайт, ал мыйзам чыгармачылыгынын жашоонун талаптарынан олуттуу түрдө калып жаткан себептен. Бирок бул Кыргыз Республикасынын Президенти Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешинин мыйзам чыгаруу компетенциясына кирет дегенде жатпайт. Мыйзам кабыл алуудагы жай темпи субьективдүү гана эмес, объективдүү да мүнөзгө ээ, анткени кыска мөөнөттө жаңы мыйзам чыгаруу базаны түзүү мүмкүн эмес. Бирок коомдук жашоодо жөнгө салуусун жайлатууга мүмкүн эмес болгон тармактар бар.

Мындай учурда, Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктары (кийин алар тиешелүү мыйзамдарга орун беришет) сактайт. Ошондуктан, Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктары толук укуктук база болуп кала турган практиканы жактырууга мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 64-б. 1-3, п-10 ылайыктуу мамлекеттик сыйлыктар менен (ордендер, медалдар, грамоталар) сыйлоону Кыргыз Республикасынын Президенти жүзөгө ашырат. Ошондой эле ал жогорку аскердик наамдарды (мисалы, генерал), жогорку квалификациялык наамдарды (мисалы, дипломаттык рангдарды) жана жогорку атайын наамдарды (мисалы, юстициянын мамлекеттик кеңешчисинин класстык чини).

Кыргыз Республикасынын Президенти Кыргыз Республикасынын ардак наамдарынын ыйгарат. Искусство жана адабият, техника жана илим тармагындагы мамлекеттик премиялар боюнча комиссиянын чечимдери Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктары менен бекитилет. Сыйланган адамдан мамлекеттик сыйлыктарды алып салууну президент гана аткарат; эгерде атайын кылмыш үчүн соттун көрсөтүүсү боюнча соттолсо, Кыргыз Республикасынын Президентинин атайын жарлыгы чыгат.

²Ошол жерде

Кыскача жыйынтык изилдөөнүн жыйынтыктөөчү главасында, Кыргыз Республикасынын Конституциясын, мыйзамдарын жана башка өлкөлөрдүн тажрыйбаларын пайдаланып, Кыргыз Республикасынын Президентинин ыйгарым укуктарын жана негизги функцияларын, анын аткаруу, мыйзам чыгаруу жана сот бийликтери менен болгон өз ара мамилелеринин деңгээлин, анын бийлик бөлүштүрүү системасындагы ордуң анын конституциялык ыйгарым укуктарын көрсөтүүгө жана изилдөөгө аракет кылдык.

2010-ж. Конституциясы эки революцияны, эки президенттин, эли тарабынан куулуп кеткендигин башынан өткөргөн Кыргыз Республикасы үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат.

Жаңы Президент, бардык боло турган Кыргыз Республикасынын Президенти катары ушул Конституциясынын жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдары боюнча иштесе элдин биримдигин жана мамлекеттик бийликти көрсөткөн мамлекет башчысы болот.